

JOSEP BAUCCELLS I REIG*

*LES DIGNITATS ECLESIASTIQUES DE BARCELONA
ALS SEGLES IX-XI*

ABSTRACT

This paper undertakes for the first time, if only in the form of a brief overview, the study of the main ecclesiastical positions of the See of Barcelona during the 9th to 11th centuries and their respective importance. Whilst some doubts still remain, and these will be the subject of further in-depth research, the paper does offer a complete picture, however, naming all the main beneficiaries and giving the dates of their periods of office.

La presentació de les dignitats eclesiàstiques pròpies de la diòcesi de Barcelona als segles IX, X i XI és una tasca que ens plau emprendre, ni que sigui breument amb una oferta a l'estil d'una nòmina sense entrar en disquisicions teòriques en el camp molt abonat de la història de les institucions religioses de l'Occident en plena època de l'Alta Edat Mitjana, sempre exposat a noves aportacions. És un tema que incideix també en la panoràmica cultural del nostre país, mercès a l'aportació de coneixements que tenen interès des de la perspectiva de la societat i de les seves més emblemàtiques institucions, especialment la política, en mans llavors dels comtes i d'esquitllentes de la monarquia franca, i l'eclesiàstica que en bastants detalls no és fàcil d'entendre a falta d'estudis que la presentin en tots i cadascun dels territoris episcopals, per ser aquests la base fonamental de l'organització eclesiàstica, pròpia de l'Església Catòlica, que era ben present i actuant amb força.

Aquesta aportació entra, doncs, en uns dels objectius empresos amb tenacitat i encert per la Dra. Carme Batlle i Gallart en l'àmbit més precís de la Baixa Edat Mitjana, en ocasió de l'homenatge que la Universitat de Barcelona li ret per

* Canonge Arxiver de la Catedral de Barcelona

mitjà del present llibre quan ella ha assolit la jubilació de la seva llarga i fecunda docència acadèmica. Ho faig també amb gust i complaença per les moltíssimes estones que les converses entre nosaltres dos han abastat el món medieval, especialment envoltats de documentació a les sales de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona.

Per entendre'ns des d'un principi, indiquem que el nom dignitat s'aplica originàriament a una ocupació estable d'un eclesiàstic que comportava alhora una comesa d'alta responsabilitat diocesana i la percepció d'uns adequats emoluments (dits sovint prebenda). Els seus obtentors eren objecte també d'atencions per part de les institucions i del poble¹. De manera que el mateix nom té així almenys dos significats ben diferents. En la cultura més estesa el títol dignitat va adjunt al segon significat. Aquest, però, no és el que ara i aquí ens interessa, sinó el primer.

Val a dir també, primerament, que els llocs de més alta responsabilitat s'acumulaven en un cercle molt reduït de comeses i que cada una tenia un nom que la identificava; segonament, que l'àmbit d'actuació d'aquestes podia adreçar-se a la diòcesi en general -una activitat que tanmateix té unes connotacions d'antiguitat- o al capítol catedralici per acomplir uns serveis a petició del prelat o no; i, tercerament, que la temàtica encomenada a la gestió d'una dignitat podia atorgar-se a una altra, més encara en el supòsit, ben real, de ser de moda una o altra, amb diversitat de nom.

Per tant, resulta evident, a la vista de la documentació d'arreu, que ni els noms donats a les comeses ni els seus àmbits d'actuació eren sempre els mateixos, ni en el mateix indret geogràfic ni onsevilla al llarg dels segles. S'han donat i continuen donant-se variacions molt importants.

Tanmateix, al vèrtex d'aquesta organització eclesiàstica, estructurada de sempre verticalment quant a la jerarquia i territorialment quant a l'àmbit geogràfic, es troba el bisbe, denominat així o bé prelat o bé pontífex o bé presul -o bé ordinari, posteriorment-, a part d'alguna altra veu de sabor literari certament, com el conegut "codrus" aplicat al nostre bisbe Vives.

Al costat del bisbe i per encàrrec d'ell, existien uns ajudants i assessors, que col·laboraven en el regiment de la diòcesi, un cop rebuda la comesa amb la possibilitat de continuar-la indefinidament. Aquests col·laboradors, si bé es considera que són la continuació del Prebiteri -de què s'envoltava un bisbe des de l'antiguitat²-, formaven de fet una unitat d'actuació, en el temps que ens ocupa, de tan pes

1. El dret històric de precedència sobre els altres capitulars, el recullí el Codi de Dret Canònic del 1917, cànon 408.

2. Gabriel LE BRAS, *Institutions ecclésiastiques de la Chrétienté médiévale*, vol. 12 d'"Histoire de l'Église depuis les originines juqu'a nos jours", denominada Fliche-Martin -els seus fundadors-, Bloud & Gay 1964, p. 376, quant al capítol de les atribucions del Presbiteri antic, p. 386.

i força de cohesió que jurídicament es considerava que formaven un cos moral - com es definirà una mica més endavant- amb totes les conseqüències d'ordre jurídic previstes en les lleis³.

En el cas de Barcelona, aquest cos va acostumar a designar-se “canònica”, d'acord amb les orientacions, d'origen prou antic, que postulaven la vida en comú del precitat grup d'eclesiàstics, segons les normes canòniques, la forma urgida també en l'àmbit general carolingi i en el particular de Barcelona (restauració de vida comuna a Barcelona el 9 de març de 1009, nº 121). Dir Canònica, escrit en majúscula per tal de distingir-la bé en tant que paraula substantivada, és parlar d'una realitat potent i en plena activitat en el període que entra en el present estudi. No serà fins molt enllà, exactament el 1147, que aquesta figura jurídica de Barcelona començarà a fer aigües, en el moment que els dos principals components decidiren muntar unes administracions a part, a base d'establir la mesa episcopal i la mesa capitular, amb vida autònoma cadascuna a partir d'aquell moment.

Així mateix, no és fàcil dilucidar l'ordre de precedència de les dignitats, en tant que podien tenir-ne un en l'àmbit de regiment diocesà i un altre en l'estricta capitular⁴, ni en quin moment aquesta diversitat va acabar per fondre's en una sola en el territori barcelonès. Al mateix temps, es descobreixen una sèrie d'indicis que atorguen a Barcelona una panoràmica molt pròpia i a la vegada canviant.

Finalment, acabem de dir que les dignitats eclesiàstiques de més alt relleu es repartien desigualment la jurisdicció i que se n'ocupaven un nombre divers de persones. Per jurisdicció s'emportava la palma, el bisbe, el cap suprem de la Canònica, ja que ho era del bisbat, mentre que per nombre, el pes es decantava pels capitulars, coneguts després popularment i impròpiament llavors, amb l'apel·latiu de canonges. Val a dir, que les dignitats formaven el capítol i hi detenien els principals càrrecs, sense que jamai rebessin el simple nom de canonges, ja que aquests, en afermar-se la denominació, ocupaven les anelles inferiors de l'escalafó capitular.

Ara bé, desllindar quines ocupacions eren les pròpiament dites dignitats i quines no ho eren, no és fàcil determinar-ho, donada la summa variabilitat de costums imperants en les diòcesis d'Europa Occidental en aquells segles i en els posteriors. Tanmateix, creiem que poden distingir-se dos grans corrents: l'hispanic ben condimentat en l'època visigòtica⁵ i l'imperant en el centre i est euro-

3. Bisbe i capítol “font corps”, s'exposava en l'època clàssica. LE BRAS, *Institutions*, p. 386.

4. LE BRAS, *Institutions*, p. 391, afirma que l'ardiaca passa de molt en la precedència de les altres prebendes capitulars, i després, p. 394, matisa que els ardiaques, un cop incorporats al capítol, ocupen “un rang honorable, mais non prééminent” -posa el cas del capítol de Chartres, on d'entre disset dignitats l'ardiaca ocupava el setè lloc.

5. Justo FERNÁNDEZ ALONSO, *La cura pastoral en la España romanovisigoda*, Publicaciones del Instituto Español de Estudios Eclesiásticos, monografías nº 2, Roma 1955, p. 194-201: ardiaca, primer, arxiprest, tresorer, ecònom, basiliquer i sagristà.

peu⁶. I que ambdós corrents, ni que fos amb grau divers, es feren presents a Barcelona a partir de la restauració de la seu episcopal en l'etapa carolíngia.

Per aquesta raó segueix sent vàlida, tot i les grans modificacions adoptades arran dels canvis impulsats pel concili Vaticà II, reflectits en part en el Dret Canònic aprovat el 1983, però també, per l'adequació a les demandes de l'ambientació social actual i la manca de preveres per ocupar molts dels càrrecs multiseculars, l'observació escrita pel gran canonista i famós eclesiàstic barceloní Ramon de Penyafort en ple segle XIII en afirmar que “fere quot sunt ecclesiae, tot sunt consuetudinum varietates”.

És inútil, doncs, cercar un mòdul comú o un esquema vàlid arreu. Ha estat així i jamai s'ha intentat posar-hi remei; sempre s'han respectat les diferències, encara que no han faltat intents uniformistes, com els adoptats en el nostre àmbit arran del concordat de la Santa Seu i el govern d'Espanya el 1851 en temps d'Isabel II, que va impulsar una nomenclatura única, que no va aconseguir però esborrar moltes de les diversitats vigents a moltes esglésies espanyoles. En el cas de Barcelona, sí que va reeixir-ne, especialment en el càrrec del principal responsable capitular, que fou confiat al degà, en detriment del consuetudinari ardiaca. Per a reblar-ho, s'acostuma a donar-li el dictat de Degà-President.

Donem a continuació els noms i les dates extremes de les dignitats actuant en la diòcesi de Barcelona, extret tot de la documentació de l'Arxiu Capitular, publicada ja la pertinent als segles IX-X⁷ i a punt de veure la llum la del segle XI⁸.

En atenció a l'objectiu descrit que guia aquesta nostra aportació, es fa la descripció de forma esquemàtica, sense dilucidar a vegades la possibilitat de ser una persona o dues, les que obtingueren una dignitat en el cas de mediar molts anys entre un o varis textos ni que l'obtentor o obtentors portin el mateix nom. No ajuda a descobrir-ho el costum ben vigent encara en aquell primera centúria dels anys mil d'identificar els individus amb el nom sol, ni que ja s'hagués estès molt el nou costum, nascut a finals del segle X, de posar un segon, per la modalitat que fos: familiar, locatiu, sobrenom, etc. Tot amb tot, val més abastar més que no pas induir sense voler a identificacions errònies. Aquesta advertència també és vàlida en el moment d'englobar com de Barcelona, aquelles dignitats o aquells dignitaris que

6. LE BRAS, *Institutions*, ritme i formes variables en les vuit-centes diòcesis d'Occident (p. 377); de quatre a disset dignitats, al davant ja el preposít o paborde, ja el degà, i a sota d'ell: tresorer, xantre, ardiaca, cabiscol, canceller (p. 380).

7. Àngel FÀBREGA I GRAU, *Diplomatari de la Catedral de Barcelona. Documents dels anys 844-1269, vol. I. Documents dels anys 844-1000*, Barcelona 1995. Citem la documentació per mitjà del número assignat al document, seguit d'asterisc, per tal de diferenciar-la de la documentació del s.XI.

8. Josep BAUCELLS I REIG, Àngel FÀBREGA I GRAU, Manuel RIU I RIU, Carme BATLLE I GALLART i Josep HERNÁNDO I DELGADO, *Diplomatari de la Catedral de Barcelona. Segle XI*, Fundació Noguera, 4 vol., Barcelona 2005. Citem els documents per mitjà del número que tenen assignat.

en els documents no aporten detalls que ajudin a assegurar-ho amb plena validesa. En alguns casos, és una suposició lògicament correcta que necessita un estudi més aprofundit i extens que no pas el present.

Dit tot això, presentem el panorama a base de juntar per dignitats els noms dels eclesiàstics actuant, i d'oferir els noms i les dates extremes, si se'n disposa de moltes, o les poques o única que mostra la documentació capitular barcelonina. En resulta un panorama important, que precisarà d'ulteriors estudis i l'aportació de dades extretes d'altres arxius.

EL BISBE, LA PRIMERA I EMINENT DIGNITAT

El bisbe, en tant que successor dels apòstols, és la dignitat eminent de la diòcesi en tots els aspectes. El panorama episcopal barceloní abunda en la nòmina dels prelats ja refrendada en els estudis més moderns, una vegada deixades de banda aquelles antigues llistes confeccionades amb molta imaginació com nul rigor científic⁹. Es coneixen els noms de 16 prelats que omplen els segles IX-XI, repartits per meitat posant al centre l'any mil. A la documentació, alguns noms tenen moltes modalitats escrites. La relació és completa a partir del primer conegut d'aquesta nova etapa, deixant encara buits els primers anys després de la recuperació de la ciutat i entre Joan i el segon. Afegim entre claudàtors les dates en què s'acredita documentalment l'activitat de cada prelat.

Joan [v850]. Obre la llista a partir de la reconquesta, però citat només el 9.9.878 com antecessor (nº 3*).

Adaülf [860], citat sols el 9.9.878 com antecessor (nº 3*).

Frodoí [875-878], entre 875-877 i 9.9.878 (nº 2* i 3*).

Teoderic [904-924], de 14.3.920 a 24.12.924 (nº 9* i 14*).

Guillà [937-959], de 5.12.937 a 17.7.959 (nº19* i 54*).

Pere [962-972], de 21.12.966 a 6.2.971 (nº 89* i 99*).

Vives [974-+995], de 7.4.974 a la seva mort el gener 995 (nº 108* i 265*).

Aeci [995-+1010], de 17.4.995 (nº270*; nº 108* de 17.4.974, signatura afegida posteriorment a aquesta data) a 8.3.1008 (nº 96).

Deodat [1010-+1029], de 30.10.1010 a 12.7.1028 (nº 144 i 417).

Guadall Domnuç [1029-1033], de l'elecció el juliol-agost de 1029 a 10.9.1033 (nº 436 i 498).

Guislbert [1035-1062], de 26.4.1033 a la defunció el 5.12.1062 (nº 533 i 1038).

9. És paradigmàtica la confecció d'una llista llarga per part de Joan Baptista Corbelló, així com la diatriba en contra de Mateu Aymerich, *Nomina et acta episcoporum barcinonensium, binis libris comprehensa, atque ad historiae et chronologiae ratiōnem revocata*, Barcelon 1760, p. 185-197.

Berenguer [1063-1068], de 30.5.1063 a 9.3.1068 (nº 1705 i 1164).
Umbert [1069-1083], de 13.11.1069 a 13.4.1085 (nº 1190 i 1452).
Bertran [1086-1095], de 1.2.1089 a 12.11.1094 (?) (nº 1499 i 1611).
Folc [1096-1099], d'11.1.1096 a 19.11.1098 (nº 1626 i 1657).
Berenguer [1100-1106], a partir de 11.6.1100 (nº 1669).

A més, se citen dos altres bisbes que actuaven a Barcelona, sense saber ben bé la seva vinculació amb el bisbat de Barcelona des del punt de vista jurisdiccional: el famós **Ervigi**, anomenat **Marc**, un jutge eminent, de 22.12.1005 a 1009/1010 (nº 68 i 150) i **Vivà**, actuant entre 23.12.1060 i 1.4.1062 (nº 1018 i 1036).

LES ALTRES PRINCIPALS DIGNITATS

Donem la relació dels càrrecs que considerem més importants, després del bisbe i en estreta col·laboració amb aquest, rebent-ne àmplies facultats per raó del seu càrrec. Els oferim per ordre de més a menys importància, encara que no es pugui dilucidar amb exactitud ni quina era en realitat la comesa assignada a cada un ni quin l'ordre de precedència¹⁰. En alguns casos pot donar-se, a més, que no sigui possible, almenys de moment, assegurar la identitat en un mateix càrrec d'un clergue, ni que portin igual nom i cognom, en el cas que s'interposin períodes llargs entre dues o més dates. L'orde probable d'importància el situem d'aquesta manera: bisbe-ardiaca-arxiprest-arxilevita-primicer-sagristà, que segueix en bona part la pauta dels segles precedents amb alguna innovació.

Ardiaca

Posem al davant la dignitat d'ardiaca, no sense vacil·lacions. Per una banda, sabem que pesava molt aquesta peça eclesiàstica en la tradició visigòtica i la situava després del bisbe com el gran col·laborador nat d'aquest¹¹. Per altra banda, la situa-

10. El concili de Mèrida de l'any 666 establí per a tots els bisbats de la "província", és a dir, el regne visigòtic la implantació obligatòria a les catedrals de cada un d'ells d'un arxiprest, un ardiaca i un primicer. VIVES, *Concilios*, p. 332. Per tant, FERNÁNDEZ, *La cura*, p. 200-201, resumeix la línia d'importància de tots els càrrecs de més a menys importància: bisbe-ardiaca-arxiprest-primicer-ecònom, per a l'època visigòtica, dins la qual es trobava Barcelona.

11. Ja hem citat la norma imposada al concili de Mèrida el 666 que situa al davant l'ardiaca. FERNÁNDEZ, *La cura*, seguint la pauta de sant Isidor, remarca que "es la primera (figura) la del arcediano, cuyas atribuciones revelan una jurisdicción extensa y profunda: "secundus post episcopum", p. 195. LE BRAS, *Instituciones*, p. 391, també ho indica en un article dedicat en exclusiva a aquesta dignitat -hem vist que també, en l'opinió del mateix autor, eren d'altres dignitats que tenien el segon rang diocesà-, i en presenta una brevíssima síntesi històrica, en una evolució que permeté nomenar

ció que descobrirem tot seguit no sembla pas que ho avaluï massa, ans sembla que podria anar en primer lloc l'arxilevita, encara que puguï pensar-se en una equivalència conceptual entre ambdós ètims. Es tractaria possiblement d'una conjuntura nova influenciada per la diferent rellevància dels seus detentors. Observem, en efecte, que és llarga la llista dels ocupants. A la seva vista, un està temptat de pensar que el ball del càrrec entre molts clergues no sembla abonar la categoria superior, a no ser que, inversemblantment, fos feixuga la càrrega i lleugera la taxa. Acostuma a designar-se "archidiaconus".

Gotmar, el primer de la colla, 6.6.939 (nº 23*).

Sunifred, anomenat Llobet, de 6.2.971 a 6.5.990 (nº 99* i 205*). Després fou arxilevita, dit també arxiprest.

Arnulf, citat el 25.10.988 amb l'adjunt títol d'abat (nº 178*).

Ramon, del 20.2.1012 al 17.2.1032 (nº 176 i 477).

Berenguer, el 20.8.1039 (nº 1705).

Guillem, el 23.4.1042 (nº 627).

Ermengol, el 12.12.1049 (nº 1699).

Adalbert, el 2.11.1054 (nº 871).

Berenguer, del 9.11.1054 a 25.6.1055 (nº 864 i 888).

Matfred, el 16.5.1056 (nº 902).

Berenguer, el 3.6.1062 (nº 1038).

Bernat, del 22.5.1064 al 17.5.1067 (nº 1061 i 1133).

Umbert, el 16.1.1068 (nº 1157).

Bernat, de 19.2.1068 a 13.1.1069 (nº 1158 i 1180).

Umbert, el 4.3.1070 (nº 1194).

Arbert, el 4.3.1070 (nº 1194).

Bernat Guillem, entre 1.9.1078 i 1.2.1089 (nº 1334 i 1499).

Joan Arnau, el 15.4.1080 (nº 1363).

Adalbert, el 20.6.1085 (nº 1456).

Bernat, el 9.10.1087 al 30.6.1091 (nº 1479 i 1536).

Ermengol, de 23.10.1092 (nº 1552) [fins a 1107 (Mas 1218)].

Bernat, el 3.3.1095 (nº 1616).

diversos ardiaques per a circumscipcions concretes d'un mateix bisbat, referenciant el principal com a major per ser al costat del prelat. Breu reseña hisòrica a *Enciclopedia de la Religión Católica*, Dalmau y Jover, vol. I, Barcelona 1950, veu "Arcediano", p. 891; on s'afirma que "era, desde luego, el asistente más próximo del obispo".

Arxiprest

Aquesta dignitat, d'herència també visigòtica bé que llavors de rengle inferior¹², sembla ser que a Barcelona va adquirir més relleu. Ho abona el fet que el conegut Llobet en el testament del bisbe Vives (any 995), sigui inscrit a l'inici com a arxilevita i a les signatures -amb el nom sol Sunifred- se'l posi com a arxiprest (nº 265; el mateix procediment es troba en l'acta de consagració de l'església de Sant Miquel d'Olèrdula el gener-febrer de 992, nº 222), cosa que fa pensar, també, que ell va unir temporalment en la seva persona els dos càrrecs. Emperò, la presència d'un sol eclesiàstic amb aquest càrrec en tot el temps objecte d'estudi, posa un interrogant fort sobre la seva acceptació a Barcelona en aquell temps. Ben cert que els pas fugaç, malgrat estendre's a una vintena d'anys, indueix a pensar si la seva comesa no fóra assumida per la d'arxilevita, però l'activitat d'aquesta per part d'altres eclesiàstics simultàniament amb aquella, abona clarament la diferenciació. De moment, no podem apuntar cap explicació a aquesta, aparent, anomalia.

Sunifred, anomenat **Llobet**, actua tant de gener-març de 992 a 8 de març de 995 quan va redactar el seu testament abans de pelegrinar a Roma (nº 222* i 267*) com amb posterioritat a l'any mil: el 20.2.012, 17.10.1012 i 31.5.1019 (nº 176, 189 i 315).

Arxilevita

Podria ocupar el tercer grau de l'escalofó, en un frec a frec amb la d'arxiprest que hem situat en el segon. Sobre aquesta dignitat planeja una qüestió no exempta de viu interès històric: deu tractar-se d'una irrupció forània, atès que no es troba a l'època visigòtica. En el període anterior al de la invasió àrab no s'esmenten ni l'arxilevita ni els levites (amb tot, sant Isidor coneixia el nom levita i el fa equivalent al de diaca)¹³. A més, si aquesta modalitat designava l'ordre major de diaca, el nom arxilevita corresponia al d'ardiaca, etimològicament parlant.

12. FERNÁNDEZ, *La cura*, p. 197, el situa després de l'ardiaca i del primicer -i ho diu expressament a l'afirmar que no pot comparar-se amb l'ardiaca, essent aquest el "puesto más preeminente en la diócesis después del obispo", p. 198, si bé el concili emeritense de 666 el citava primer, seguit de l'ardiaca i el primicer. *ibid.*, nota 28. Es troba una brevíssima nota històrica a *Enciclopedia*, vol. I, veu "Arcipreste" p. 892.

13. Esmentem la tesi doctoral de Carme PLANAS, *A l'entorn d'un grup eclesiàstic: els levites a Barcelona als anys 985-1100*, del curs acadèmic 1988-1989, que analitza les dades contingudes en els documents de la Catedral de Barcelona. Sobre els orígens del nom levita, el significat concret en l'època estudiada-que és la que ens ocupa-, les comeses assignades i el tema de precedència, no arriba a conclusions a la vista que la documentació no ho explicita. També tracta breument alguns dels altres càrrecs, si bé no cita el d'arxilevita.

Al mateix temps xoca que aquesta dignitat disposi d'una bona llista de detentors, en evident contrast amb el d'arxiprest que només en presenta un. Molt probablement arxilevita va suplir, assumint-la, la comesa de l'altre. L'ús o acumulació dels dos càrrecs en una persona també l'abona la temporal suplantació esmentada. Així mateix, cinc dels noms d'aquesta llista surten també en la dels bisbes en dates que lliguen bé les unes amb les altres. Com si fos un bon trampolí i tingués, per tant, la consideració màxima de càrrec principal. Cal comprovar documentalment aquests suggeriments.

Vives ostena la primacia en aquesta comesa el 6.2.971 (nº 99*).

Sunifred, dit **Llobet**, el precitat ardiaca i arxiprest, porta aquest distintiu el 1.2.995 (testament sacramental del bisbe Vives nº 265).

Deodat, de 13.11.1001 a 23.9.1003 (nº 13 i 125).

Arnau, el 9.3.1009 (nº 121).

Ramon, de 30.10.1010 a 9.2.1018 (nº 144 i 292).

Guadall, el 20.10.1018 (nº 304).

Ramon, de 12.2.1022 a 17.12.1033 (nº 347 i 499).

Umbert, el 4.1.1055 (nº 878).

Berenguer, el 25.10.1055, 29.10.1057 (nº 892 i 948).

Umbert, de 9.9.1056 a 6.5.1065 (nº 908 i 1080).

Bernat, de 21.11.1066 a 10.4.1070 (nº 1116 i 1197).

Guillem, de 16.4.1075 a 29.6.1075 (nº 1277 i 1279).

Primicer

Aquesta dignitat, destinada originàriament a la vetlla dels clergues d'ordre menor -d'on procedeix, sembla, el nom, dit també 'primerclergue', surt poc en la documentació catedralícia, com a senyal, potser, d'haver perdut el primigeni rang de tercer en l'escalafó visigòtic.

Ramon Bernat, el 21.11.1068 i 13.11.1069 (nº 1177 i 1190).

Pere, precidit el càrrec de l'ordre sacerdotal o prevere, de 23.10.1092 al 24.11.1100 (nº 1552 i 1675) i enllà fins el 1119 o més (Mas 1303).

Sagristà

És una dignitat amb una gran activitat -de precedència bastant limitada ja als temps visigòtics¹⁴-, denominada amb tres noms, dos d'ells amb un nexa comú: "sacricustos" i "sacrista", derivat el segon per abreujament del primer, i el tercer d'o-

14. "Su cargo no era muy importante". FERNÁNDEZ, *La cura*, p. 200.

rigen ben diferenciats, però també descriptiu com el primer: “sacriscrinius”. Si el primer, de forta empenta primerament i després va quedar aviat aparcat pel camí, el tercer també va tenir un paper secundari i va esvanir-se. Derivats de sacricustos, són, sens dubte, els de “sacristus” (nº 975) i “custos” (nº 309). Com sigui que en els darrers temps el nom català sagristà ha designat també personal laic, en algunes publicacions ha prevalgut el dictat culte ‘sacrista’. Creiem que, quant a la comesa, almenys, es diferenciaven poc o molt el “sacricustos” i el “sacriscrinius”, per bé que ambdues podien estar en mans d’una mateixa persona o de dues durant el temps del present treball perquè tot girava entorn als materials necessaris per a les celebracions religioses i el culte. El mot erudit desapareix a l’entrada del segle onzè, mentre emergeix el tercer, també erudit, que acabarà eclipsant-se a benefici de “sacrista” a la dotzena centúria. Per aquest conjunt de factors i mentre no s’esbrini aquest aspecte amb profunditat, els agrupem a continuació sota sengles dictats.

-”*sacristanus-sacricustos*”

Teodisce, “sagristano” 18.6.938 (nº 20*).

Bonfill, el 15.6.997 (nº 310*).

Sisovall, el 5.2.1010 (nº 133).

Ferriol, de 8.2.1001 a 17.10.1012 17.10.1013 (nº 1 i 189).

Ermemir, de 9.3.1009 al 10.9.1033 (nº 121 i 498).

Gaucefred, el 26.3.1034 i 25.9.1034 (nº 504 i 516).

Mir Guillem, el 22.10.1045 (nº 687).

Ponç, el 13.5.1047 (nº 1719).

Ermemir, del 29.8.1051 al 8.3.1052 (nº 781 i 791).

Geral, de 12.12.1053 a 29.11.1058 (nº 843 i 975).

Guillem, el 14.1.1076 (nº 1290).

Pere, el 3.6.1062 (nº 1038).

Ponç, de 12.5.1060 al 3.6.1062 (nº 1002 i 1038).

Ponç Ermeri o Ermemir, el 31.3.1063 (nº 1044).

Ponç, el 9.3.1068 (nº 1164) i de 30.7.1071 a 25.5.1072 (nº 1206 1218).

Ponç Ermeri o Ermemir, el 4.7.1075 (nº 1280).

Pere, de 5.6.1076 a 5.6.1079 (nº 1301 i 1351).

Ponç, el 7.4.1087 (nº 1477).

Bernat Joan, 14.6.1082 (nº 1404).

Ponç Ermeri o Ermemir, 19.7.1086 (nº 1468).

Ricard, 15.12.1093 (nº 1594).

Pere, 30.6.1091 (nº 1536).

Ponç, el 19.11.1098 (nº 1657).

Pere, 29.9.1095 (nº 1621).

Ponç, el 19.11.1098 (nº 1477 1657).

Aquest Ponç citat en el darrer lloc de la llista el 1098, se l’esmenta per darrera vegada el 1106, i amb ell acaba el mot “sacricustos”, mentre que en avant ocupa

“sacriscrinius” la seva plaça.

- “*sacriscrinius*”

Bonusfilius, el 17.6.995 (nº 274*).

Ermemir, el 22.12.1014, 9.2.1018, jul-agost.1029, 12.4.1042 i 20.6.1046 (nº 226, 292, 436, 624, 699).

* * *

En tant que de menor categoria, altres tipus de càrrecs, desvestits de precedència real comportadora d'honor, entroncats amb els oficis, presents a Barcelona, segons la documentació conservada a l'Arxiu de la Catedral, són una colla. En citem uns quants: abat, hipodiaca (una variant del nom ardiaca, sí però amb atribucions diverses), arxiver, monjo, cabiscol, prepòsit-paborde. Afegim el de degà, que tot i irrompre tardanament (l'any 1112) a l'àmbit barceloní, des del concordat de 1851 té la primacia a la nostra seu i en general a tots els capítols hispànics.